

Ruth Goetzová

Ruth Goetzova

Praha

Česká Republika

Rozhovor pořídila: Pavla Neuner

Období vzniku rozhovoru: říjen 2004

Paní Goetzová žije na jednom z pražských sídlišť v menším bytě, který má velmi ráda. Náš rozhovor probíhal v pohodlném obývacím pokoji. Životní historie paní Goetzové je velice zajímavá a její vyprávění bylo velmi poutavé. Paní Goetzová působí jako křehká, avšak hodně energická a veselá osoba.

[Rodina](#)

[Dětství](#)

[Za války](#)

[Po válce](#)

[Glosář](#)

Rodina

Můj dědeček z matčiny strany se jmenoval Jindřich Krauskopf a narodil se v roce 1872 v Otčích u Klatova. Nevím jakého vzdělání dosáhl, ale určitě nestudoval univerzitu. Bydleli s babičkou v Praze, nejdříve ve Vodičkově ulici. Tehdy začali od píky, šili čepičky a kabátky a další věci pro novorozeňata a postupně se vypracovávali, až si děda otevřel na Vyšehradě [1] v Praze továrnu na výrobu pokrývek hlavy. Firma se jmenovala anglicky ERKA CAP. ERKA byla značka pocházející z iniciál dědova syna Rudolfa Krauskopfa. V továrně se šilo ve velkém, měli jsme mnoho obchodních zástupců, kteří se pohybovali po celé republice. V samotné továrně pracovalo okolo 200 zaměstnanců. Pamatuju si, že jsme dokonce měli tu čest a šili jsme čepice pro prezidenta Masaryka. V březnu, na jeho narozeniny, jsme posílali tři tzv. masaryčky v barvě bílé, tmavomodré a černé na Hrad [2]. Čepice se posílaly ve speciální krabici polepené zlatým papírem se třemi šuplíky na každou zvlášť.

U dvora továrny byla expedice, v prvním a druhém patře dílny, což byly dlouhé velké sály, kde v dvojřadách stály stroje. Uprostřed byly žlaby, kam šičky dávaly vytvořené výrobky. Pamatuju si, že šičky měly při práci nohy na šlapadlech, které vypadaly jako trnože. Ženy většinou bydleli mimo Prahu a do práce dojížděli. V dílnách byla obrovská železná kamna, ve kterých se v zimě muselo ráno zatopit. Vzpomínám si, jak dědeček trval na tom, že když ty ženy přijdou do práce, aby měla každá na svém šlapadle dvě horké cihly zabalené do látky. Stalo se mi před více jak dvaceti lety, že mě na ulici zastavila nějaká paní a říká - vy jste od Krauskopfů? Víte na Vašeho dědečka nikdy nezapomenu, poněvadž to byl ten nejlepší šéf, kterého jsem kdy v životě měla.

Myslím si, že děda tíhnul k sociální demokracii, ale nevím, zda byl členem nějaké politické strany. Měl velkého koníčka, kterým bylo jeho auto Škoda Tatra [3]. Pamatuju si, že si na ní nechal dát nějakou speciální kapotu. Ráno vstával v sedm hodin a šel do továrny. V půl deváté snídal vajíčko

na měkko a jeden suchar s máslem. Bylo to přesně v půl a speciálně tak naměkko, jak on to jedl. Ve dvanáct se naobědval a vrátil se do továrny. Strávil tam celý den oblečený do pracovního pláště a čepice. V šest byla večeře, na kterou se vždy převlékl do obleku, ačkoli jsme spolu večeřeli sami. Večer si pak četl noviny nebo nějakou knihu, poslouchal rádio a odpočíval. Můj dědeček byl pán, u kterého jsem věděla, že každý čtvrtek bude k obědu tohle a každou sobotu támhleto. Prostě všechno muselo být přesně a načas, jinak ho to strašně rozčilovalo.

Dědeček měl dva bratry, Šimona a Ludvíka. Na jaře jsme vždycky s dědou za nimi jezdili do Klatov. Měli své vlastní rodiny, ale víc o nich nevím, jen to, že válku nepřežili.

Babička z matčiny strany se jmenovala Anna, dívčím jménem Glücksmannová. Myslím, že se narodila někdy v sedmdesátých letech 19. století v Horním Litvínově. O jejích případných sourozencích nebo rodině nic nevím. Myslím, že žádné vyšší vzdělání neměla. Byla česká Židovka, doma se mluvilo zásadně česky.

Babička organizovala domácnost. Jezdila sice nakupovat do tržnice, ale měla na to šoféra v livreji. Nevím, z jaké rodiny pocházela, ale asi na to byla zvyklá. Jedna švadlena z továrny za ní vždycky jednou týdně chodila a dávala do pořádku její garderobu, prala, žehlila a zašívala. V továrně byla babička velmi oblíbená jako hodná paní šéfová. Když měla svátek, tak se na sv. Annu nepracovalo, najala se hudba a na dvoře továrny se tancovalo. Se svými kamarádkami, které byly všechny židovského původu, se babička scházela v kavárně, na což vzpomínám s hrůzou, jelikož mě tam vychovatelka někdy vodila a já jsem pak musela každé té paní říct rukulíbám a políbit jí ruku. Potom jsem dostala kousek něčeho sladkého a vychovatelka mě zase odvedla domů.

Babička byla bohužel nemocná, měla problémy se štítnou žlázou, které jsem po ní podědila. Zemřela v Praze v roce 1932, když jsem byla malá holka. Je pochovaná na židovském hřbitově.

Můj tatínek byl německý Žid jménem Georg Goetz. Žil v Chemnitz v Německu. Věnoval se chovu závodních koní a sám závodil na sulkách, což jsou dvoukolové vozíky. Moc toho o něm nevím. Jeho rodiče byli oba Židi, ale já jsem je vůbec neznala. Nevím, jaké měl tatínek vzdělání či zda byl pobožný. Mám dojem, že se rodiče poznali v nějakých lázních, kam doprovázela moje maminka svoji maminku. Po svatbě se maminka přestěhovala do Chemnitz, kde jsem se narodila a žila první čtyři roky. Pamatuji si z vyprávění, že jsme bydleli v jakési vile, která se nacházela poblíž statku, kde otec choval své koně. Byla jsem prý pořád pod dohledem chůvy a vychovatelky, ale stalo se, že jsem se sama ocitla na dvoře statku. Vyprávěli mi, že jsem se rozběhla a spadla do žumpy s koňskou močůvkou. Pak mě prý vytáhli a šoupli do vany, kde mě nejdřív oplachovali i s tím ošacením. Manželství mých rodičů netrvalo dlouho, po čtyřech letech se rozvedli. Poté mne maminka vzala zpět do Prahy, ale můj otec mě nechtěl matce nechat. Nakonec muselo dojít k soudu a ten rozhodl, že budu žít u babičky a dědy z matčiny strany.

Táta se pak podruhé oženil, ale další děti neměl, takže jsem zůstala jeho holčička. Měla jsem ho ráda. Táta za mnou do Prahy sice nejedl, ale děda mě bral na německé hranice, kde jsem tatínka několikrát viděla. Zemřel v roce 1934 v Chemnitz.

Maminka se jmenovala Hilda, rozená Krauskopfová v roce 1900 v Praze. Byla ženou v domácnosti. Jaké měla vzdělání, nevím. Asi rok poté, co jsme se vrátili do Prahy z Německa se maminka podruhé provdala za českého Žida Otu Laše, který pocházel z Šerlovic u Tábora. Byl ročník 1898. Brali se na Staroměstské radnici v Praze, židovskou svatbu neměli. S nevlastním otcem jsme si

dobře rozuměli, choval se ke mně skvěle. Mamince se v roce 1930 narodila dcera Věra, kterou velmi milovala. Ačkoli jsme s maminkou bydleli v jednom domě, moc jsme se neviděly. Já jsem byla u dědečka a maminka si založila novou rodinu. Náš vztah byl velmi zvláštní a do hřejivého vztahu matky s dcerou měl daleko. Vždycky jsem se o ní později postarala, když bylo třeba, protože nakonec to byla moje maminka, ale nepamatuji se, že by mě třeba někdy objala nebo políbila.

Můj nevlastní otec měl bratra Roberta, který měl za manželku Židovku. Oba zahynuli.

Maminka měla sestru Ernu a bratra Rudolfa. Erna byla o dva roky mladší, byla bezdětná, ale vdaná, její manžel se jmenoval Oskar Kolb. Oskar byl Žid a pracoval jako ředitel podniku na výrobu lihovin. Teta Erna byla v domácnosti. Každou neděli jsme s dědou vyzvedli strýčka Oskara a jeli na hřbitov za babičkou a cestou zpátky jsme si u tety dali svačinu a pak jsme pokračovali domů na oběd. Pamatuju si, že teta Erna měla psa. Nemyslím, že byla Erna s Oskarem nějak pobožní, ale určitě chodili do synagogy alespoň na velké svátky. Oskar zemřel ještě před transporty, Erna byla transportována do Terezína na podzim roku 1942 a v ten samý rok pak dále do koncentračního tábora Malý Trostinec v Polsku, kde byla zastřelena.

U tety Erny byla také původně dědova kuchařka Baruška, kterou jsem měla moc ráda. Po válce mě Baruška chodila navštěvovat a pokaždé mi přinesla nějakou rodinnou věc od tety. Legrační bylo, že mi to dávala jako dárek, ale i tak jsem za to byla strašně vděčná, protože jsem se touhle cestou dostala ke svým věcem. Hodně jsem pracovala a Baruška vždycky říkala, že se moje babička musí v hrobě obracet, když vidí, jak se dřou, a nabízela se mi, že mi bude chodit pomáhat. Po válce si vzal Barušku k sobě strýc Rudolf, byl sám, tak se o něj starala a on jí potom zajistil stáří.

Strýc Rudolf se narodil v roce 1898 v Praze. Jeho žena byla Židovka, teta Lilly, rozená Rubínová v roce 1905. Měli spolu dva syny, Pavla a Jiřího. Jiří byl rozený v roce 1926 a Pavel o devět let později. Jiří s Pavlem byli jako moji bratři a teta pro mne znamenala víc než moje vlastní máma. Moc jsem ji milovala. Oni byli moje hlavní rodina. Strýc Rudolf říkal – Každý normální člověk si vezme ženu a má s ní děti, kolik sám chce. Já mám místo dvou dětí tři a místo jedné ženy dvě. A pak to vysvětloval – Když se něco kupuje mým dětem, tak to samé musí dostat i Ruth. A když si něco nechá šít moje žena, tak to samé se musí nechat ušít i pro Ruth. Pamatuju si, jak jsme s tetou přišly k našemu krejčímu a teta tam viděla béžový koverkot, látku na kostýmy. A ona říkala – pane Beran, vy tu máte krásnou látku. A krejčí Beran povídá – ale milostpaní, to je vašeho manžela, to tady má na oblek. Teta ho požádala, aby z toho pro nás dvě udělal kostým. A pan Beran odpověděl – ale to je na oblek a váš manžel má přijít za týden na zkoušku. Na to mu teta řekla - o to se nestarejte, to já zařídím. A bylo by to na dvě saka? A on povídá - no, dvě saka by z toho byly, no. - Tak nám udělejte dvě saka, on si koupí Rudolf něco jiného.

Rudolf s rodinou žil v Praze. Nejdříve bydleli s námi v domě, avšak pak se přestěhovali do krásného velkého bytu, který byl ale také na Vyšehradě. Patřili k majetné vrstvě. Rudolf později po dědečkovi vedl továrnu a byl moc šikovný. Rudolf vyprávěl, jak ho dědeček nejdříve poslal k jakémusi známému, který také vlastnil továrnu, aby si tam odbyl takové pracovní kolečko. Když Rudolf dorazil první den, měl na sobě fajnové oblečení i s kloboukem. Přišel, pozdravil a představil se a ptal se, co má tedy dělat. A ten člověk mu říká – no, v první řadě se z tohohle svlíkni, oblíkni si nějaký montérky a půjdeš zametat dvůr.

Teta Lilly pocházela z velice bohaté rodiny. Její otec, Max Rubín, měl velký obchod s koberci a linoleem. Patřil jim rohový dům s podloubím na dnešním náměstí I.P.Pavlova v Praze. Teta měla bratra Frantu, který byl rozený v roce 1898. Když se teta vdávala, dostala od otce věnem milion korun. Oba otcové se prý kvůli tomu dohadovali, můj dědeček říkal otci Lilly, že jeho peníze nepotřebuje, že má svoje peníze a nemusí čekat na nějaké věno, že si Rudolf bere Lilly z lásky a ne kvůli penězům. Lillyn otec zase vyhrožoval, že svatbu nedovolí, když si nevezmou věno. Prostě po stránce finanční neexistovala jakákoliv nouze. Vzpomínám si, jak jsme šli do obchodu, protože Lilly si chtěla koupit pásek k šatům. Zalíbil se jí tam ale jiný, který se jí však k ničemu nehodil, tak si k němu rovnou objednala boty i kabelku. Teta milovala psy a chovala i barzoje. Když ještě bydleli na Vyšehradě, měla jich najednou i se štěňaty devět nebo deset. K nim samozřejmě zaměstnávala člověka, který se o psy staral. Když se s Rudolfem přestěhovali do vlastního, měla už jen jednoho.

Teta Lilly byla bohužel nemocná, měla rakovinu jícnu. Později už vůbec nemohla jíst a já jsem jí ošetřovala a krmila. Měla bohužel i rakovinu kůže, strašně ji to svědilo. Od roku 1941 už jsme si ani nemohli vzít ošetřovatelku, kdo by chtěl jít sloužit k Židům. Nemohla už vůbec nic pozřít a takhle nemocnou ji v roce 1942 odtransportovali do Terezína.

Dětství

Moje dětství bylo krásné a bezstarostné. Žila jsem s dědečkem, který o mě skvěle pečoval. Bydleli jsme v Praze na Vyšehradě, je to krásné místo, kam chodím ráda ještě dnes. Když člověk obchází Vyšehrad, vidí na celou Prahu.

Bydleli jsme v domě přímo u továrny. Byl to třípatrový činžovní dům se zahradou. My s dědou jsme měli v prvním poschodí pětipokojový byt a máma se svojí rodinou bydleli v druhém patře. Když se odstěhoval Rudolf s rodinou, přesunuli jsme se s dědou do druhého patra do menšího třípokojového bytu, kde jsem měla samostatný pokoj já i děda. Žila jsem už jen s dědečkem, protože babička na začátku 30.let zemřela. V bytě jsme měli dále společnou jídelnu a samozřejmě předsíň a koupelnu. Měli jsme elektřinu i tekoucí vodu, která se ohřívala karmou. Pamatuju si také na krásná lesklá americká kamna s okýnky ze slídy. Na zemi byly parkety. V některých pokojích byly na stěnách tapety. V tom původním pětipokojovém bytě vedl z jednoho pokoje vchod na zahradu, která končila nad dvorem od továrny. Tam se na plotě pnulo divoké víno, v záhoncích rostly květiny a na konci stál krásný altánek.

V pátek se pravidelně všichni scházeli u nás na večeři. Byli jsme tam celá rodina, přišla máma, její manžel, Lilly s Rudolfem a Erna s manželem. Myslím, že košer se nevařilo. Pamatuju se, že se u nás často vařil šoulet, ale já jsem ho neměla ráda. Židovské svátky jsme slavili, Chanuku sice tolik ne, ale pesach pravidelně. Měli jsme pesachovou večeři, pamatuju si na vajíčka natvrdo, macesy a zeleninu. Dědeček pesachový rituál skvěle ovládal. Na Nový rok jsem se postila, ale jako dítě jenom půl dne. A pak jsem jednou odcházela ze synagogy a viděla svého nevlastního otce a strýce Rudolfa, jak kráčejí s plnou pusou od blízkého řezníka.

Dědeček byl asi docela pobožný člověk. Vzpomínám si, že jsem jednou o Vánocích chtěla stromeček a on řekl, že to mu do bytu nepůjde. Jenže já jsem ten stromeček pak měla v pokoji, kterým se v létě chodilo na zahrádku, ale v zimě se nepoužíval, a dědeček dělal, že o tom neví. Vánoce se prostě u dědy neslavily. Zato se slavily u tety Lilly. Tam bylo vždycky tolik dárků, že jsem to od té doby už neviděla. Byl toho plný pokoj, že se až nedalo kam šlápnout. Našly se tam dárky pro každého včetně personálu.

Dědeček byl přesný jako hodinky a stejně přesně dodržoval svoje zvyky. Každou neděli jsme šli se strýcem Oskarem na hrob babičky a vraceli jsme se před polednem. Cestou jsme se stavěli ve Vodičkově ulici v cukrárně u Myšáka. Dědeček na mě čekal v autě, já jsem tam vešla a řekla rukulíbám paní Myšákové, která seděla v pokladně. A ona se obrátila na prodavačku, aby mi zabalila nějaký řez s něčím, pak nějaký krém se šlehačkou a karamellem, který jsem měla moc ráda já, a pak něco pro kuchařku. Každou neděli to byl stejný moučník. Ve dvanáct hodin jsem musela sedět u oběda a v jednu hodinu jsme odjízďeli do Louňovic u Jevan, což je menší obec asi 20 kilometrů od Prahy. Je to dodnes moje zamilované místo. Jezdila jsem tam od první třídy na letní prázdniny a strávila tam svoje krásné dětství a mládí.

Měli jsme v Louňovicích ve vile u Horů trvale pronajaté jedno patro, kousek od rybníka. Vedle měli statek Zvěřinovi, kteří pekli pro celou naši rodinu chleba. Dnes ho mám ráda, ale tehdy jsem ho nesnášela. Byl černý a tvrdý už i jako čerstvý. Ať zima nebo léto, v půl páté se z Louňovic odjízďelo. Dědeček zatroubil a já jsem musela být u auta do pěti minut. Neexistovaly výjimky, i když bych bývala ráda zůstala ještě v rybníce nebo jinde. V šest hodin jsme byli doma na večeři. Když jsem byla v průběhu týdne zrovna v Sokole [\[4\]](#), nestíhala jsem to na šestou domů na večeři. To jsem měla povolené, protože Sokol byl pro dědečka důležitý. Dědeček chtěl mít klid a poslouchat rádio, tak jsem ho nerušila a večeřela v kuchyni s kuchařkou, to byly moje oblíbené dny. Vždycky jsem si vyžádala nějaký bílý měkký chléb nebo měkké žemle a nějaký koupený majonézový salát. To jsem strašně milovala, protože jsem to jinak nesměla jíst.

Narodila jsem se v Německu, takže jsem měla národnost německou, ale tehdy z toho nikdo neměl těžkou hlavu. Dědeček vždycky říkal – stejně se ta holka vdá, tak co bychom s tím dělali. Jako rodný jazyk jsem měla češtinu, protože máma byla Češka. Moje chůva a vychovatelka rovněž, ale zvládala jsem mluvit oběma jazyky. Matka na mě někdy mluvila německy, když u toho nebyl nevlastní otec, protože ten německy neuměl. Začal jsem chodit do normální obecné české školy na Vyšehradě. Židovka jsem tam byla jediná, protože na Vyšehradě jsme byli jen dvě židovské rodiny. My a ještě nějakí Reichovi. Ti provozovali ve Vratislavově ulici dole na rohu obchod s textilem. Měli dva syny. Nikdo z nich holocaust nepřežil.

Do Sokola jsem chodila odmalička. Jeden čas jsem jako dítě chodila do baletu, ale spíš kvůli tomu, že se mi moc líbily ty baletní střevíce. Jinak jsem úplně nesportovní typ, ale měla jsem a mám ráda plavání. Na procházky mě nejdříve vodila vychovatelka, a to ještě i v obecné škole. Když jsem šla poprvé ven sama, bylo mi kolem deseti let. Byla jsem venku s nějakou starší kamarádkou a na Vyšehradě, na schodech u rotundy sv. Jiří jsem si zlomila nohu. Kamarádka mě pak vláčela domů. Na Vyšehradě bydlel jakýsi církevní hodnostář a večer telefonoval dědečkovi, co se mi jako stalo, že mě odpoledne viděl, jak mě nesla nějaká dívka. A dědeček na něj začal do telefonu rvát jako na malého kluka - to se nestydíte, vy jste to viděl, a vy jste dopustil, aby ji nesla nějaká holka, to jste nemohl zavolat, abych pro ni poslal auto, abych to dítě dovezl domů, ona má nohu v sádře. Řval na něj a byl úplně rudý v obličejí. Nicméně dědeček usoudil, že s nohou v sádře se člověk klidně může zúčastnit vyučování. Tudiž mě ráno šofér odvezl do školy a odnesl mě nahoru do třídy a posadil mě do lavice. Tehdy chodící sádra nebyla. A když byl konec vyučování, tak mě zase snesl dolů do auta a odvezl domů. Všichni si o mě mysleli, že jsem byla rozmazlená, ale na druhou stranu, když měli ostatní děti zlomené nohy, do školy nemusely a ležely doma. Já jsem sice chodit nemohla, ale do školy jsem musela. To byl prostě můj dědeček, který nesnesl žádné ulevování.

Než jsem začala chodit do školy, vodila mě vychovatelka na hodiny francouzštiny k jedné staré Francouzce. Francouzštinu jsme měli i na gymnáziu, učila nás strašně milá paní profesorka. Jenže já jsem sice uměla mluvit plynně, ale gramatiku jsem moc neovládala. A profesorka trvala na tom, že se jí musím naučit. Já jsem zase trvala na tom, že francouzsky umím nejlíp z celé třídy, tak jsme se dostaly do sporu. A ona říkala, že když se nenaučím tu gramatiku, nechá mě propadnout. A já jsem oponovala, že tohle nemůže. A tak jsme se handrkovaly nějakou dobu, až mi v sekundě v kvartálu, kdy se nedávalo vysvědčení, ale psalo se ohodnocení, napsala čtyřku. A doma mě pak málem lynčovali, takže jsem se to musela doučit. Dnes už ale bohužel nic neumím.

Navštěvovala jsem gymnázium ve Slezské ulici. Kvůli protižidovským zákonům [5] jsem musela odejít v kvartě. Dostala jsem se přes nějaké známé do soukromé obchodní školy, kde jsem strávila jeden rok. Tím pro mne studia skončily, protože po návratu z lágru jsem měla jiné starosti a maturitu jsem si prostě nedodělala. Mým životním cílem bylo studovat medicínu a věnovat se dětskému lékařství, z toho ale vzhledem k válečným a poválečným okolnostem sešlo.

Před příchodem Němců jsem nikdy žádný antisemitismus necítila. Neměli jsme na Vyšehradě žádné problémy. Celá naše rodina tam byla oblíbená. Dlouhá léta jsme nakupovali u hokyně na rohu ulice a v době, kdy už nákupy Židů byly omezovány restriktivními pravidly [6], tak nám ta hokyně sama nosila jídlo až domů. Lidi se k nám chovali hezky. Vzpomínky na protižidovská opatření jsou samozřejmě nepříjemné. Člověk jakoby najednou přestal být člověkem. Nesměla jsem chodit do školy, do Sokola, nesměla jsem se veřejně stýkat se svými přáteli a našli se lidé, kteří se skutečně báli s člověkem promluvit, ale nikdy jsem nezažila, že by mi na ulici někdo nadával. Já osobně jsem měla dost přátel, kteří se mi snažili pomáhat. Naproti našemu domu bydleli v podnájmu kluci, kteří chodili na Vysokou školu umělecko-průmyslovou, tedy na UMPRUM. Stali se z nich moji přátelé. Jednou jsem se nimi potkala na nábřeží Vltavy před budovou UMPRUM, měla jsem na sobě kostým a baloňák s přišitou Davidovou hvězdou. Oni měli nějakou výstavu a zvali mě, abych se šla podívat. Já jsem odmítala, protože jsem je nechtěla dostat do maléru. Pak najednou přišel známý malíř, profesor Zrzavý [7] a říkal - Mládeži, co se tady dohadujete? A kamarádi mu odpověděli - Pane profesore, to je naše kamarádka a my bychom strašně chtěli, aby se šla podívat na naši výstavu. A on říkal - Tak proč nejde? Pak se na mě podíval a povídá - Mladá dámo, dovolíte, já bych Vám vzal ten pláštík - a nabídl mi rámě. Vzal mě pod paží a odvedl mě na výstavu. A já jsem s ním šla a nikdy na to nezapomenu, je to jeden z mých nejhezčích životních zážitků. Nikdy by mě nenapadlo, že člověk jeho jména bude riskovat pro nějakou Židovku, kterou viděl poprvé v životě. Moji kamarádi mě pak dokonce po válce hledali přes rozhlas, tak to pak bylo radostné setkání.

O emigraci se doma hovořilo, ale jenom hovořilo, protože dědeček říkal - proč já bych odtud chodil, já jsem nikomu nic neudělal, já jsem se tady narodil a já tady umřu. Strýc Rudolf zase říkal - já přece tady nenechám ty Břežany... Měli totiž s Lilly v Břežanech u Prahy krásnou vilu, kterou koupily ve zdevastovaném stavu a celou ji zrekonstruovali. Jezdilo se tam hlavně v létě a bylo tam nádherně. Nechali přistavit balkon a přístřešek na menší přední zahradě. Tam byla terasa, kde se jedlo a vinný sklípek. Z honosné jídelny v domě se vcházelo na velkou zadní zahradu. V Břežanech byla zavedená elektrika i tekoucí voda. Byly tam dva velmi cenné pokoje. Jednak tzv. ludvíkovský zlatý salonek, vyzdobený ručně vyšívanými gobelíny, ale to byl pokoj spíš na parádu. Pak tam byla nádherná tmavá jídelna, která se ale používala. Nohy od stolu, židlí a sekretáře byly takové vyřezávané sloupy zakončené pokaždé lví hlavou, která měla v tlamě bronzový kruh. Pak tam také byla krásná zlatá ložnice s leštěným nábytkem, na němž byly perletí vykládané ornamenty.

Když Němci brzy po okupaci zabrali továrnu, museli jsme se vystěhovat z domu. Můj nevlastní otec s mámou pak bydleli v malinkém bytě v Praze na Kačerově. Byl to jen pokoj a kuchyň. Máma pořád ležela, ona byla hypochondr a když se jí něco nezdálo, tak hned ulehla. Já jsem jim pak pomáhala. Když už jsme nesměli jezdit tramvajemi, tak to bylo z Vyšehradu na Kačerov pěšky hrozně daleko. Tak jsem někdy spala tam a někdy doma. Dědeček zůstal na Vyšehradě v malém bytě.

Za války

V srpnu 1942 jsem byla spolu s matkou a sestrou odtransportována do Terezína [8]. Dědeček byl transportovaný až půl roku po nás, ale já jsem o tom vůbec nevěděla ani jsem se tam s ním nesetkala. Když jsem v devadesátých letech z Terezínské pamětní knihy zjistila, že byl rovněž v Terezíně, bylo to pro mne hrozně kruté. [Terezínská pamětní kniha, Miroslav Kárný a kol., vydala Terezínská iniciativa - Melantrich, Praha 1995. V této pamětní knize jsou zaznamenána jména těch, kteří se stali oběťmi deportačních transportů, jimiž německá okupační moc z českých zemí odvěkla muže, ženy a děti spadající pod tzv. norimberské zákony.] Můj nevlastní otec, strýc Rudolf a bratr tety Lilly zatím zůstali v Praze. Pan Beran, který byl Čech a měl výrobu kožešin je zaměstnal jako dělníky, čímž je chránil před deportací. Byli uznáni jako Wirtschaftlich wichtig – hospodářsky důležití. Pan Beran naoko spolupracoval s Němci a začal pro německé vojáky na frontě vyrábět kožešinové vložky do bot.

V Terezíně jsem bydlela v kasárnách na bloku L-200 se svou matkou a sestrou Věrou. Bylo nás asi deset na pokoji. Spali jsme na matracích ze slámy naskládaných v řadách vedle sebe. Kvůli nedostatku místa jsem si jako jedna z nejmladších musela na noc dávat slamník doprostřed, takže jsem měla z obou stran nohy, což bylo dost hrozné spaní. Ráno jsme museli chytat blechy a štěnice. Když jsem se chtěla skutečně vyspat, nosila jsem si v létě slamník na dvůr, kde byla jakási kůlna, na jejíž střechu jsem vylezla a ustlala si tam. Později jsem zjistila, že kůlna sloužila jako úložiště mrtvol před jejich odvozem a likvidací.

Pracovala jsem nejdříve v Hamburských kasárnách. Dělal jsem tam kancelářskou práci v kartotéce, jednalo se o lístky na chleba. Měla jsem štěstí na práci i na člověka, který to tam vedl. Bral to tak, že prostě pracovat se musí. Jednoho dne mi ale řekl, že jsem byla přeřazena do výroby vložek do bot. Tu v Terezíně otevřel právě pan Beran, jak jsem brzy zjistila. V dřevěném baráku se sešivaly zbytky kožešin a nalepovaly se na vložky do bot. Pak se to posílalo na ruskou frontu.

Jednoho dne tam přišli dva esesáci a jeden civil, což byl právě pan Beran. Údajně se přijel podívat, jak tady lidi pracují, nenápadně se rozhlížel a pak si jako náhodou vybral mě s tím, že mu za to budu zodpovídat. Přivezl s sebou velkou nádobu, kterou nesli ti esesáci a říkal mi, že je to lepidlo, o které se teď budu starat. Zdůrazňoval, že je vzácné a že s ním musím šetřit a hlídat ho, že mu za něj ručím. Byla jsem úplně hrůzou bez sebe, tušila jsem, že je to nějaká levárna. Potom řekl, abych to někam uložila, aby to tam nestálo tak na očích. Když jsme potom odcházeli z práce, tak jsem se do toho kouknula a ono to bylo plné proviantu, který mi vlastně přinesli esesáci. Bylo toho hodně a museli jsme to s matkou, která tam rovněž pracovala po částech nenápadně odnést. Bylo to úplně fantastické.

Pak tomu panu Beranovi asi nějak narostl hřebínek, nevím, co se vlastně stalo, ale jednou poslali tu winterhilfe [pomoc v zimě] místo na východní na frontu italskou. Němci to začali vyšetřovat a nejenže zavřeli pana Berana, ale s ním i ty naše tři Židy. Všichni šli do Terezína, ale nedostali se do ghetta, nýbrž na Malou pevnost [9]. Naši Židé byli potom posláni přímo do Osvětimi, ale nedostali

se do rodinného tábora [10] jako my, ale do tábora, kde byli zavření normální vězni, což jim pomohlo a všichni tři nakonec přežili. Ve zmatku při obsazování Osvětimi se strýc Rudolf dostal nějak pryč a přešel ke Svobodově armádě, se kterou se pak vrátil domů. Po válce jsme zjistili, že manželka pana Berana, se snažila svého muže zachránit. Oni byli velmi bohatí a ona ho nechtěla nechat ve vězení. Tak podplatila jednoho esesáka, kterému dala milion korun, aby jejího muže z Pevnosti dostal. Ten esesák si peníze vzal, pana Berana z lágru vyvedl a cestou do Prahy ho zastřelil.

Mezitím se do Terezína dostala moje milovaná teta Lilly spolu s Pavlem. Tenkrát se stal nějaký omyl, protože starší syn Jiří dostal povolávací rozkaz do transportu daleko dříve a do Terezína tak šel úplně sám. Jiří byl přiřazen k nějakým jiným pražským Krauskopfům a od jeho odchodu do transportu ho už nikdy nikdo neviděl. Teta Lilly trpěla rakovinou ještě před transportem a zemřela v terezínské nemocnici na následky své nemoci. Její mladší syn Pavel byl potom zařazen do transportu sirotků a šel z Terezína rovnou do osvětimských plynových komor. Osud Jiřího se nikdy nepodařilo zjistit. Strýc Rudolf po něm pátral i po válce, ale nenašel nikoho, kdo ho znal nebo se s ním potkal, kdo by mohl potvrdit nebo vyvrátit, že byl zabit v Osvětimi.

V Terezíně jsem se seznámila s Otou Himmelreichem, který byl o dost starší než já. Ota byl chytrý mladý muž původem z Přerova. Byla to velká láska a bývali bychom se určitě po válce vzali. Měl práci mimo zdi ghetta a tudíž mohl zůstat v Terezíně a zachránit tak i svoji rodinu, tedy buď rodiče nebo ženu. Jeho rodiče nám přáli a mě měli moc rádi. Říkali – na nás už nezáleží, prostě se necháte oddat rabínem a zůstanete tady. Bylo to strašné uvažování o tom, koho odsoudit. Nakonec to dopadlo tak, že se do našeho transportu do Osvětimi přihlásil sám dobrovolně a rodiče nechal v Terezíně. On ani jeho rodiče nepřežili, s čímž se nebudu nikdy schopná vyrovnat. Jednou, to už od války utekl nějaký ten čas, jsem se potkala s jeho kamarádem, od něhož jsem se dozvěděla, že Ota zemřel v Bergen-Belsenu těsně předtím, než nás osvobodili. Byla jsem v naprostém šoku, že byl tak blízko a já jsem to nevěděla. Jeho kamarád říkal, že na mě Ota nepřetržitě myslel a že kdyby býval věděl, že jsem nablízku, tak by snad ještě těch pár dnů vydržel.

Matka, sestra a já jsme byly transportovány do Osvětimi v prosinci 1943 a přišli jsme do rodinného tábora. Umístěny jsme ale byly každá na jiném bloku. Nejdřív jsem nosila kameny, to byla taková běžná práce, aby lidi dostali hlad. Jeden den jsme kámen odnesli někam a druhý den jsme ho vraceli zpátky. Potom jsme pracovaly přímo v bloku, kde jsme seděly na židličkách a z nějaké drsné umělé hmoty jsme vyráběly řemeny na pušky. Pracovaly jsme tam sice celý den, ale měly jsme výhodu, že se sedělo pod střechem. Máma, myslím, nikde nepracovala. Sestra bydlela v bloku mladých děvčat. Neobvyklý zážitek z Osvětimi se mi pojí k německému vězni jménem Willy, byl to bývalý námořník, vězněný za vraždu. Rozvážel po táborech chleba a nějak se dozvěděl, že jsme v rodinném táboře. A jednoho dne si nás tenhle Willy zavolal a když jsme přišly, zjistily jsme, že přivedl mého nevlastního otce, který byl s ostatními v hlavním táboře, a nechal nás s ním asi čtvrt hodiny mluvit. To bylo něco nečekaného a moje matka od té doby absolutně věřila tomu, že přežijeme. Ještě v Terezíně totiž byla u kartářky, která jí předpověděla, že odjede z Terezína v zimě, bude padat sníh, odjede do jiné země, do jiného tábora, kde se setká se svým manželem a všichni se vrátíme domů.

Pro mě nastalo nejtěžší období, když šel zářijový transport v březnu 1944 do plynu. Potom přijely nějaké transporty, myslím, že z Maďarska. Krematoria nestačila, tak se tam pálily lidi na hromadách politých benzínem. Už vždycky budu vidět ty strašně velké mastné saze, které někdy

dolétly až k nám do tábora. Byl to ten nejstrašnější pocit, na který se pamatuju. A do toho všeho moje matka opakovala – já se vrátím, já to přežiju, já se vrátím. Moje matka byla mladá, bylo jí něco přes čtyřicet let, ovšem vypadala příšerně. Já jsem přežití nevěřila a teď jsem měla tu hrůzu, že po zářijovém transportu jsme na řadě my. To jsme si ostatně tou dobou mysleli všichni. A pak přišla selekce. Já jsem tam věkem i vzhledem patřila, protože jsem v Osvětimi víceméně seděla a dělala popruhy, tak jsem nebyla tak zničená. My jsme si u té práce celý den povídaly o jídle, tak možná, že jsem se z toho i zasytila. Je zajímavé, že nejvíc receptů jsme si napovídaly v Osvětimi.

Do selekce jsem se vešla jen já, matka ani sestra věkem neodpovídaly. A v tu chvíli se stala další mimořádná věc. V dívčím bloku, kde žila moje sestra, což tehdy byla třináctiletá hubená holčička, bydlela i jedna dívka, která byla starší a nesmírně krásná a jejíž příjmení bylo velmi podobné příjmení mé sestry. Blokova tam tehdy byla jedna Polka, která si mou sestru velmi oblíbila. A když přišel esesák na selekci, prohlížel si dívky a kartičku té hezké dal stranou a pak ještě vybral další děvčata. Ta blokova zkusila jednu věc a sice vzala kartičku mé sestry a položila ji taky na tu hromádku. A když ten esesák odcházel, tak říkal – Co je tohle za kartu? A ona odpověděla – Pane hauptsturmführere, to je ta dívka, jak jste ji vybral – a on ji sebral. A tím pádem se moje sestra dostala do transportu.

Potom jsme se od dívky, která byla také se svojí maminkou v rodinném táboře, dozvěděly, že z lidí, kteří byli vybráni selekcí, dvě nebo tři ženy mezitím zemřely. Sebraly jsme odvalu a šly za lágrovým písařem, že jsme slyšely o úmrtí žen vybraných při selekci a jestli by tam nenapsal naše maminky. Byl to starší pán, nebyl ani Čech ani Němec, a udělal to. Když jsme odcházely z lágru, četli čísla a jedno z nich patřilo mámě.

To ale ještě neznamenal konec. Před odjezdem jsme byly shromážděny v dalším lágru, v ženském táboře, a tam pokračovala selekce znovu. Já jsem prošla normálně a jako by to bylo dnes, vidím sestru a matku, jak jdou nahé k selekci. Hubené dítě a moje matka s visací kůží, protože před Terezínem měla asi 80 kg a strašně zhubla. Stály tam s Hankou Heitlerovou, která byla o rok či dva starší sestřina kamarádka. Byla ze zářijového transportu a zachránila se tím, že byla v tom březnu 1944 zrovna na marodce. Pak přišla do bloku k sestře a tam se spřátelily. Když jsem je tam tak viděla, říkala jsem si, že tohle nemůže dobře dopadnout. Nevím, kdo tu selekci dělal, jestli to byl sám Mengele, ale když ony byly na řadě, zapaloval si ten esesák zrovna cigaretu. A ta Hanka začala kolem něj utíkat dopředu a matka se sestrou běžely za ní. On si zapaloval cigaretu a nějaké tři Židovky mu nestály za to, aby to zapalování přerušil. Taková absolutní náhoda jim dala šanci dostat se z Osvětimi a zachránit si život.

Potom jsme odjely transportem do předměstí Hamburku jménem Dessauer Ufer, kde jsme bydleli v takovém sílu. Bylo to prakticky na moři. K místnosti, kde jsme byly umístěny, vedly kovové schody, které esesáci dávali pryč a my jsme pak nemohly ven. Hned tu první noc přišel nálet a my jsme z toho byly v naprostém šoku. Začaly jsme mlátit do dveří a dělat strašný rámus a když jsme ty dveře vyrazily, nemohly jsme dál. Esesáci nás každý den budili tak, že chodili s holí a řvali a mlátili do kavalce a do nás. Do práce nás vozili časně zrána parníkem. Nejdřív jsme pracovaly v nějaké továrně, kde se vyráběl asfalt. Bylo to všechno vybombardované a ležely tam vrstvy asfaltu. Musely jsme pracovat brzo ráno, protože pak už bylo teplo a ten asfalt tekł. Byly tam kovové sudy, do kterých jsme ten asfalt musely házet. Práce to byla nekonečná, protože se to pořád znovu a znovu rozlévalo. Pak nás odvezly do Neugraben nebo Neuengamme. Tam jsme byly v zimě, nejdřív jsme chodily do města odklízet trosky, oklepávat cihly, prostě uklízet. Byla strašlivá zima, měly

jsme na nohou dřeváky a pracovaly jsme bez rukavic. Bylo to strašné, esesáci měli koš s uhlím, nad kterým se hráli a my jsme makaly. Pak jsme pracovaly v pískovém lomu, kopaly jsme a nakládaly písek. Potom jsme šly do dalšího lágru a tam jsme pracovaly v cihelně. Cihelna stála pod mostem, který byl bombardován, ale nikomu se naštěstí nic vážného nestalo.

Když byl tenhle lágr rozbitý, odvezli nás vlakem do Bergen-Belsenu. Nic horšího si nelze představit. Byly jsme v baráku bez kavalců. Jak jsme tam přišly za sebou, tak jsme si musely sednout a dát kolena k bradě. Pak šla další řada a další a nakonec jsme tam všichni takhle namačkaní seděli. Byly jsme tam zamčené, seděly jsme a asi dvakrát nebo třikrát denně nás vyvedly po částech na latrínu. Bylo to hrozné. Venku ležely mrtvoly, někdo šel a už nedošel. To bylo na jaře 1945. Nevím, jak dlouho jsme tam byly, den se zdál nekonečný. Jídlo jsme dostávaly jednou denně, a sice polívku. Byla to taková kovová popelnice, která se nesla na kovových tyčích. Smělo nás jít pět, čtyři nesly popelnici a pátá tam byla asi proto, kdyby jedna padla. A vzít jsme si mohly tolik, kolik jsme té polévky unesly. Bylo to pro celý barák. Každý den ráno se vynášeli mrtví, takže pak už jsme neseseděli, po čase jsme mohli i ležet. Němci už věděli, že se fronta blíží, tak postupně mizeli. Potom nás hlídali Maďaři a když někdo vylezl z baráku ven, tak stříleli. My jsme ani nevěděly, že už jsou Němci pryč, byly jsme úplně zničené. Ale lidi, kteří byli víc při síle, tak tam šly rabovat sklady a to je téměř všechny stálo život, protože třeba snědli vepřovou konzervu a jejich tělo to nevydrželo.

Osvobodili nás Angličané 15.dubna 1945. Chovali se úplně fantasticky, dělali zázraky. Zavedly tam vodu, takže jsme se mohly konečně umýt, začali rozvážet suchary a jídlo, které jsme mohli jíst. Pro ně to byl strašný zážitek, přišli do lágru, který byl posetý mrtvolami. Němci, kteří nestačili utéct, nebo které pochytali, to museli odklízet. Za krátký čas, ještě před koncem války, vyklidili městečko Celle a tam nás nastěhovali. A i tam museli zajatí Němci uklízet. Tam jsem se dožila konce války, nicméně ve špatném stavu, protože jsem asi 9. května dostala skvrnitý tyfus. Dostala ho i matka a Věra. Zase to bylo štěstí v neštěstí, že jsme ho dostali až po konci války, kdy už se o nás postarali. Skvrnitý tyfus provází vysoké horečky a strašné bolesti hlavy. Pamatuju si, že jsem měla pocit, že mi v hlavě jezdí dva autobusy, které se každou chvíli srazí. Když jsem se probírala z bezvědomí, tak jsem nad sebou viděla stát esesáka, byl v uniformě, ale byl to zajatec. Staral se o nás sice anglický zdravotnický personál, ale zajatí Němci ještě vypomáhali. Já jsem ale prostě nad sebou viděla esesáka a omdlela jsem. Skvrnitý tyfus dostala i matka a sestra, matka na chvíli přestala slyšet a sestra vidět, ale naštěstí se o nás skvěle postarali a rozmazlovali nás a v červenci jsme se jako jedny z posledních vracely domů. Angličani nás odvezli až do Plzně, ale dál nesměli. Když jsme přejížděli československé hranice, tak vlak zastavil, my jsme vystoupily, klečely jsme na zemi a zpívaly hymnu a oni stáli v pozoru a salutovali. V Plzni jsme vystoupily z vlaku, dostaly jsme nějaké oblečení a potravinové balíčky a rozloučili jsme se.

Po válce

Převzali nás nějakí hoši z revoluční gardy a na přivítanou nám nabídli polívku. Polívku jsme odmítly, protože jsme se chtěly co nejdříve dostat do Prahy. Pak přijel otevřený nákladní vlak, ve kterém se vozil cement. A ti hoši nám říkali, ať si do něj vlezeme, že nás odvezou do Prahy. My jsme odpověděly - no jo, ale my máme jen to, co máme na sobě, nemůžeme vlézt do toho špinavého vagónu, co když bude v noci pršet. A oni řekli - tak si to uklidte. My jsme byly zhýčkané od Angličanů, tak jsme se jich ptaly - to tu nemáte nějaké Němce, aby nám to uklidili? A oni na nás koukali jak na blázny. Nakonec jsme si to vymetly a vyprosily si nějaké papíry a kartony. A v noci nás v těch otevřených vagonech vezli do Prahy.

Přijely jsme na Smíchovské nádraží a po třech letech jsme zažívaly takový posvátný pocit. Já jsem seděla vzadu opřená o vagon a cestou jsem usnula a po příjezdu do Prahy jsem brečela asi půl hodiny, protože do toho vagonu vlezl na nádraží muž z Revoluční gardy, poklepal mi na rameno a říkal – hele, ty jedeš od Američanů, máš cigára? To byl strašný pocit. Bylo to čtyři měsíce poté, co se většina lidí vrátila, vítání už proběhlo a my jsme byly zajímavé jenom možností získat americké cigarety. Věděla jsem od jedné spoluvězenkyně, která pocházela z Plzně a vrátila se dřív, protože nechytila tyfus, že se můj nevlastní otec zachránil a že má byt v Praze v Plavecké ulici, kousek od Vyšehradu. Když jsme přijely do Prahy, řekli nám, že musíme počkat a jít do karantény. Já jsem to odmítla a vzpomněla jsem si, že jsme měli nějaké známé na Smíchově. Došly jsme k nim pěšky a oni naštěstí byli doma. Nechala jsem u nich matku a sestru, dostala jsem od nich peníze na tramvaj a jela do Plavecké ulice. Našla jsem tam otce a on se pak vrátil pro matku se sestrou. Potom šly k lékaři, protože matka na tom nebyla moc dobře. Matky se doktor ptal – babičko, kolik je vám let? A ona odpověděla, že pětáctýřicet. A on říkal – ale babičko, to se pletete. Vypadala strašně. Když se se sestrou vrátily, tak už jsem byla vykoupaná, byla to první věc, kterou jsem udělala. Svlékly jsme matku a daly ji do vany a pak jsme nad ní brečely, protože jsme se jí bály i zvednout, myslely jsme, že se nám rozpadne.

Někteří známí za námi přišli, když se doslechli o našem návratu a donesli nám jídlo a oblečení. Zažila jsem ale i ošklivé situace, kdy lidi, ke kterým jsme před válkou dali něco schovat, tak o tom najednou nevěděli. Jednou jsem šla k jednomu známému, u kterých byly schované peřiny a takové ty věci do výbavy a ti mi řekli – to víte, byla to těžká doba, taky jsme měli hlad a museli jsme to všechno prodat. Na tom jsem říkala – to víte, já neznám co je hlad, my jsme měli nadbytek všeho. Byt, který dostal otec přidělený, byl původně úplně zařízený. Tak, jak jsme my museli opustit naše byty a zanechat tam všechno, tak tenhle byt opustili Němci. Když se tam ale otec asi za dva dny stěhoval, tak tam nezbylo nic než holý nábytek a rozšlapaná sbírka známek. Mezitím byt někdo vykradl. Nevím, jak otec ze začátku sháněl peníze, postupně jsme dostali potravinové lístky a šatenky. S rodinou mé matky jsem vlastně před válkou nežila, ale nikoho jiného jsem už neměla. V lágru jsem se o matku a sestru starala a tak jsem tu odpovědnost za ně vzala i teď se samozřejmostí na sebe.

Brzy mi nastaly problémy s občanstvím. Ačkoli jsem chodila do českých škol, neměla jsem na to doklady, neměla jsem vysvědčení. Obíhala jsem obecnou školu, gymnázium i Sokol a všude jsem žádala, aby mi dali potvrzení, že jsem byla vždycky Češka. Neměla jsem ani rodný list a nemohla jsem získat duplikát, protože jsem rozená v Německu. Vzpomínám si, jak jsem byla na policii v Krakovské ulici, seděl tam takový starší příjemný pan a říkal – Co s vámi jen dělat? Nemám na vaše narození doklady. Já jsem mu ukazovala opisy vysvědčení ze školy a říkala – tady máte vysvědčení ze školy, takže jsem se musela narodit. Nakonec bylo potřeba udělat místopřísežné prohlášení, čemuž jsem se moc smála, protože jsem musela prohlásit, že jsem se narodila. Pak jsem dostala rodný list. Ale pořád jsem měla německé občanství. Trvalo to dost dlouho, lítala jsem po všech možných i nemožných úřadech, musela jsem najmout i právníka.

Občanství se vydávalo na úřadě, který sídlil v Praze v Pařížské ulici. Tam se mnou jednal jakýsi mladý muž a pořád ode mne chtěl nové a nové doklady. Když jsem donesla další doklad, tak vždycky říkal – to je dobře, ale ještě od vás potřebuju tohle. Chodila jsem tam snad tři měsíce a on pořád chtěl něco nového. Už jsem z toho byla zoufalá a znechucená. Říkala jsem si, že mne ten člověk musí k smrti nenávidět, že je to snad nějaký antisemita. Pak jsem tam zase jednou přišla a

on říkal – dobře, tak to je už všechno, ale prosím vás, když neseženete ještě tohle, tak to občanství nebude – a strčil mi do ruky papír. Já jsem odešla a na ulici jsem se na ten papír podívala. Stálo tam – dnes večer v 8 hodin před Vyšehradskou reálkou. Já jsem z toho měla dost obavy, tak jsem požádala svého bratrance Viktora, aby nás sledoval a zasáhnul, kdyby se mělo něco dít. Viktorův otec Zikmund byl bratr mého nevlastního otce. Přišla jsem večer před školu, stál tam ten úředník s překrásnou kytkou v ruce a říkal – nezlobte se na mě. Já na to, že se snad zbláznil. A on povídá – já vím, že jsem se zbláznil, jsem cvok, ale pamatujete si na mě? Já jsem chodil do Vyšehradské reálky. Já jsem mu řekla, že jsem navštěvovala jinou školu a on odpověděl, že jsem ale v té době chodila s jedním mládencem z Vyšehradské reálky a byla jsem s ním na nějakém jejich večírku. Pak říkal, že jsem s tím svým mládencem tancovala, ale jeho samotného jsem odmítla, tak mi to chtěl vrátit. Prý mám to občanství vyřízené už dva měsíce a že už nevěděl, jak to víc protahovat, že už se na něj v úřadě zlobí a málem ho vyhodili a že tam řekl, že mě donutí jít s ním na rande. Tak jsem tedy získala československé státní občanství.

Můj nevlastní otec byl nemocný, sestra byla zesláblá patnáctiletá holka a matka na tom byla taky dost bídne. Nic jsme neměli. Musela jsem se starat o domácnost a neměla jsem možnost pokračovat dál ve studiích. Otec si v roce 1946 otevřel malou výrobu konfekce. Bylo to na jméno jednoho krejčího, který pro nás pracoval a na jeho živnostenský list. Šlo to docela dobře. Já jsem mu pomáhala s administrativou a doma jsem vařila a uklízela a starala se o domácnost. Měli jsme pár švadlen a jednu stříhačku a toho pana krejčího a tím jsme si vydělávali na živobytí.

Sestra tady po válce nechtěla zůstat. Chodila s mládencem, který měl v Izraeli příbuzné, byl zapálený sionista a chtěl tam odjet. Sestra si ho vzala a odjeli v roce 1948. V Izraeli pracovala jako stevardka na nějakém mezinárodním parníku. Tam se seznámila se svým druhým manželem, s kterým se rozhodli zůstat v Americe. Žije tam v Los Angeles a má čtyři děti. Nějakou dobu jsme si psali, ale jinak musím přiznat, že spolu nemáme příliš společného a nestýkáme se. Já jsem na emigraci ani nepomýšlela. Jednak jsem tu měla na starosti matku a nevlastního otce, ale i tak bych nikam neodešla. Miluju Prahu a nechtěla bych žít jinde.

V roce 1948 [11] nám byl podnik znárodněn a stal se z něj Družstevní oděvní dům. Nastoupila jsem tam jako sekretářka a po čase jsem se stala účetní. Pracoval tam i můj nevlastní otec a i můj strýc Rudolf, který se dokonce po nějakém čase stal ředitelem. Pak ho pro buržoazní původ vyhodili. Strýc Rudolf se vrátil na konci války zpět do Československa se Svobodovou armádou a díky tomu dostal zpět svou vilu v Břežanech. O víkendech tam zval společnost a já jsem mu pak pomáhala a dělala paní domu. Rudolf se sice brzy po válce znovu oženil, ale manželství dlouho nevydrželo. Vilu v Břežanech Němci na začátku války zkonfiskovali, ale nenechali ji zcházet, dokonce tam bylo zavedené ústřední topení. Avšak jinak odnesli co mohli. Hned po válce dostal strýc přidělený byt v Jungmannově ulici v Praze a dokonce se po několika letech dostal do svého bývalého domu na Vyšehradě, když se tam uvolnil byt.

Můj otec trpěl cukrovkou a pak se přidala i tuberkulóza a v roce 1951 zemřel. Je pohřben na židovském hřbitově v Praze. Matka měla velmi malý důchod, tak jsem jí obstarala práci ve skladu tiskopisů, kde byl vedoucím jeden starší slušný pán. Jenže si mě potom zavolał kádrovák a říkal, že není možné, abychom tam pracovaly obě dvě, že matka musí odejít. Já jsem mu na to řekla, že moje matka neodejde, protože ona nikdy předtím nepracovala a já si dokážu najít jinou práci. On mi řekl, že by chtěl abych tam zůstala já. Pak povídal – neříkejte mi, že nemáte z čeho žít. Na to jsem mu odpověděla – podívejte se, my jsme se vrátily z lágru, jak jistě dobře víte, a neměly jsme čas

vydělat si nějaké peníze. Jestli myslíte, že nám stačí k životu jenom ta holá postel, stůl a židle, tak bychom přeci jenom měly co k prodeji. Ale musíte mi slíbit, že každého prvního si ode mne něco koupíte. Z důchodu mé matky být živý nemůžeme. Nakonec tam matka zůstala a já jsem si našla jiné zaměstnání.

Bydlela jsem v Plavecké ulici s matkou a jednou svou kamarádkou, která se vrátila z koncentráku sama a nikoho neměla. Byla to dvougaroniéra s velkou terasou. Jednou, v padesátých let, zvonil někdo u dveří. Vykoukla jsem a stála tam jakási paní. Pozdravila jsem jí a zeptala se, co potřebuje. Jdu si prohlédnout byt – řekla. A já jsem říkala - a co chcete vidět na našem bytě? Ona povídá - no já se sem totiž stěhuju, budu to s vámi měnit. Nás byt se jí asi zalíbil a na bytáku jí tu výměnu odsouhlasili. Nikoho nezajímalo, že jsme přišli z lágru a žijeme tam tři samotné ženské. Mně v životě nenapadlo, že z toho bytu půjdu někdy pryč, byl kousek od mého zamilovaného Vyšehradu. V tu chvíli jsem ze sebe bez přemýšlení vyhrkla, že stěhování nebude, protože mi už to máme vyměněné. Což nebyla pravda, ale do pár dnů se mi to podařilo skutečně zorganizovat a přestěhovali jsme se na náměstí I.P.Pavlova do Sokolské ulice. Byl to hezký dům, téměř v centru města. Matka zemřela v roce 1963 v Praze, kde je pohřbená na židovském hřbitově.

V padesátých letech jsem chvíli pracovala v jednom textilním družstvu, kde se mi moc nelíbilo. Měla jsem ale štěstí, že ve chvíli, kdy už jsem pomýšlela na změnu zaměstnání, potkala jsem bývalého kádrováka tohoto družstva. Když se dozvěděl, že hledám práci, ptal se mě, jestli nechci nastoupit do družstva Igra. V Igrě se vyráběly hračky a potom také hudební nástroje. Já jsem mu říkala, že mám škraloup živnostníka a on mi vyprávěl, že ho z předchozího působiště vyhodili, protože ho kvalifikovali taky jako živnostníka. Říkal, že kdysi stával v průjezdu, na dvě kozy postavil prkna a na ně vystavil ovoce a zeleninu, které prodával. Prý teď dělá kádrováka v Igrě a že mám druhý den přijít, že shánějí účetní. Tak jsem druhý den dorazila a oni mě přijali. Pracovala jsem tam pak nejdřív jako účetní a později jako šéfová účtárny. První dny tam se mnou nikdo nepromluvil, protože se okamžitě rozkřiklo, že mě tam doporučil kádrovák. Když jsme se poznali, stal se z práce můj druhý domov. Tohle družstvo bylo rovněž zajímavé tím, že když byl někdo pracovně na úrovni, tak se tam mohl uplatnit i přes kádrový škraloup. Pamatuju se, že jsem v kanceláři nějakou dobu seděla s paní Hejdánkovou, která byla bývalá profesorka a žena doktora Hejdánka, mluvčího Charty 77 [12].

Já jsem nebyla členkou Komunistické strany [13] i přes to, že jsem zastávala vedoucí funkci. Samozřejmě, že mě přemlouvali, abych do Strany vstoupila, ale já jsem se z toho vždy nějak vyvlékla. Jeden z našich kádrováků bydlel za Prahou a jednou se tam pořádala jakási pouť a on pár lidí pozval. Když jsme tam přijeli, vystoupila jsem a on ke mně přišel a řekl mi – rukulíbám. Byla jsem z toho úplně vedle, ale od té doby jsme spolu vycházeli dobře. V Igrě celé ty roky panoval kolektivní přátelský duch. Když jsem tam nastoupila, pracovalo tam asi sto dvacet zaměstnanců a když jsem odtamtud po mnoha letech odcházela, bylo to jedno z největších pražských družstev, které mělo asi patnáct set zaměstnanců.

Padesátá léta nebyly co se týče společnosti hezká doba. Ze Slánského [14] procesů jsem byla dost vyděšená. Když jsem se vrátila z lágru, říkala jsem si, že teď už bude všechno dobré. Ale ono to bylo dobré tři roky a pak to šlo znova do háje. A do toho ještě přišly ty procesy a já jsem si tak říkala, co mě ještě čeká, copak ten koncentrák nestačí. Měla jsem nepříjemný pocit, protože v té době si mohl kdokoliv vzpomenout, že mu vadím a udat mě. Ale nic se naštěstí nestalo. Ani jsem neměla žádný majetek, abych mohla někomu překážet.

Odkakživa jsem milovala děti, jako mladá dívka jsem se chtěla stát dětskou lékařkou. Když jsem se vrátila z lágru, doktoři mi řekli, abych nepočítala s tím, že bych mohla otěhotnět. Byla jsem z toho velice špatná a ani jsem se nehrnula do vdávání. Pak jsem poznala jednoho rozvedeného pána, který měl ve své péči šestiletou holčičku jménem Miluška. Tak jsem si říkala, že když nebudu mít vlastní dítě, proč bych nemohla alespoň vychovat jiné. Vdávala jsem se v roce 1955 a hned rok nato jsem otěhotněla a narodil se mi syn René.

Můj tehdejší manžel se narodil v roce 1918 v Praze, byl Čech a jmenoval se Jiří Šetina. Poznali jsme se přes zaměstnání. Pracoval v podniku s názvem Laboratorní přístroje, kde se začal vyrábět plynový chromatograf. On a ještě jeden jeho kolega se s tím přístrojem naučili pracovat a když to pak jejich podnik prodával, jezdili učit lidi, jak s tím pracovat. Na vizitce měl napsáno expert na plynovou chromatografii. Takže jezdil po světě a skoro pořád nebyl doma. V roce 1972 jsme se rozváděli, našel si mladší ženu původem z Ruska. Zemřel před patnácti lety.

Miluška v roce 1968 [15] emigrovala do Vídně a pak do Ameriky, kde dodnes žije. Mám tam dva vnuky. Milušku jsem několikrát navštívila, ale teď už ona jezdí spíš sem za mnou. Máme spolu krásný vztah. Poprvé jsem za ní byla někdy v sedmdesátých letech, tenkrát to ale nebylo tak jednoduché. Pamatuju si, že si mého tehdejšího manžela volali na policii a ptali se ho, proč chci jet do Ameriky já, když nejsem její matka.

René chtěl jít po střední škole na konzervatoř studovat klasickou kytaru. Měl ale buržoazní původ a rovněž sestru emigrantku, což tenkrát byl velký problém, a na konzervatoř ho tak nevzali. O pár měsíců později jsme se měli stěhovat do Ruska, kde měl můj muž pracovat. Renému tam vyjednal studia na hudební škole. Měli jsme odjíždět o prázdninách v srpnu, ale začátkem měsíce jsme se dostavili k řediteli Laboratorních přístrojů, který nám sdělil, že všichni odjet nemůžeme. Manžel je tam prý nutně potřeba a může jezdit každého půl roku domů, ale rodinu tam nakonec kvůli dceři v Americe vzít nemůže. Já jsem říkala – ale pane řediteli, já nemám jenom dceru, ale i syna. Ten teď skončil základní školu, končí mu prázdniny a je zapsaný na konzervatoři v Moskvě. A on říkal – no jo, paní Goetzová, já jsem o tom uvažoval, no nebojte se, my se vám o něj postaráme, slibuju.

Volal mi pak na konci měsíce, muž už byl v Rusku, a říkal – no, tak ono mi zatím nic nevyšlo, tak prozatím nastoupí jako učeň elektromechaniky. Nedá se nic dělat, někde být musí a já jsem zatím nic jiného nesehnal. A tak René nastoupil místo na konzervatoř jako učeň, žádnou jinou možnost neměl a tak tam i zůstal a vyučil se elektromechanikem. Jednou si mě zavolal jeho mistr a povídal mi, že René pracuje nějak tak bez zájmu. Já jsem se ho ptala, jestli René chodí pozdě nebo fláká práci a on odpověděl, že v tomhle ohledu s ním nemá problém, jen že je na něm vidět absolutní nezájem. Tak jsem mu to vysvětlila a řekla jsem, že si svého syna vážím za to, že tam vůbec chodí, ale že zájem se od něj nedá očekávat, protože chtěl v životě všechno možné, jenom ne učit se elektromechanikem.

Ke své kytaře se dostal až na vojně, kde se měl docela dobře, protože jako voják jezdil jako sólista a koncertoval. Armádních souborů bylo dost, ale neměli sólového kytaristu. Byl vyškolen a sloužil u spojařů, což bylo zvláštní, když měl nálepku nespolehlivý. Než mu vojna definitivně skončila, šel se ucházet do jednoho podniku o zaměstnání. A oni ho vítali s tím, že se těší až dostanou z vojny vyškolené odborníky. Dali mu vyplnit dotazník, ale když zjistili, že má sestru v Americe, odmítli ho přijmout. Měl známého, který mu nakonec pomohl, a René šel pracovat jako spojař k hasičům. Potom díky tomu vystudoval odbornou školu ve Frýdku-Místku, jedinou v celé republice zaměřenou

na požární problematiku. Do revoluce v roce 1989 [16] dělal technika v Orionce a dalších továrnách, po revoluci pracoval jako vedoucí požární technik v Motolské nemocnici, což je poměrně zodpovědná práce. Po našem vstupu do Evropské unie mu volali ze školy ve Frýdku-Místku a nabízeli mu, zda by měl zájem dělat auditora na požární a bezpečnostní ochranu. Že je prý jeden z mála odborníků, který k tomu má příslušné vzdělání a praxi. Dnes je tedy tímto veřejným auditorem, práce má nad hlavu, ale zajímá ho to a baví.

René žije ve spokojeném manželství a má dceru. Jeho manželka je ekonomka. Když se René narodil, jeho otec ho chtěl nechat zapsat do židovské obce. Já jsem to ale odmítla. Říkala jsem si, že jestliže se jednou bude cítit Židem, nechá se tam zapsat sám a že to za něj nechci rozhodovat. Já jsem ho moc židovsky nevychovávala. U nás v rodině byl můj dědeček poslední člověk, který alespoň nějakým způsobem židovské tradice dodržel. Můj syn se sice o mou minulost zajímá, ale sám se jako Žid necítí. Slavíme normálně české Vánoce, to se scházíme u syna i s rodiči jeho manželky.

Po válce jsem byla zvyklá chodit do synagogy na velké svátky a hlavně na modlitbu za mrtvé. Byla jsem i členkou Židovské obce v Praze. Při svatbě jsem vyvdala šestileté dítě, které nemělo nejmenší šajn o tom, že existují nějakí Židé a že se slaví nějaké židovské svátky. Miluška znala Vánoce a Velikonoce. Můj muž o židovství také mnoho nevěděl. Nikdo mi nic nezakazoval ani nepřikazoval, ale slavili jsme tradiční české svátky. Měla jsem židovské i nežidovské přátele, ale nikdy jsem to příliš nerozlišovala. Hodnotila jsem míru toho kterého přátelství, ale nikdy původ člověka.

Neměli jsme chatu ani chalupu. Po válce jsem byla s manželem ve svých oblíbených Louňovicích asi dvakrát na dovolené, ale mému manželovi se tam nelíbilo. Když jsem pracovala v družstvu Igra, oblíbila jsem si Slapy. Družstvo tam koupilo podnikovou chalupu, která stojí zcela o samotě poblíž Živohoště. K vodě se jde z kopce a za zády je les. Tam jsme jezdili na dovolenou. O víkendech jsme brali děti na výlety nebo jsme šli na procházku. Víkendy jsme plně věnovali dětem. Po rozpadu podniku jsem byla zoufalá, že už nebudu mít možnost jezdit na Slapy, ale koupil to tam jeden soukromník a řekl mi, že můžu kdykoliv přijet na jak dlouho budu potřebovat, že jsem vítaný host. A moje prázdniny vypadají tak, že nejdřív jedu do lázní a pak rovnou na Slapy. Můj syn se s majitelem spřátelil a tak má za úkol na mne dohlížet.

S manželem jsem bydlela ve velkém bytě v Praze v Karlíně. Měl čtyři pokoje, halu a kuchyň. Po našem rozvodu se můj bývalý muž znovu oženil a svou novou ženu přivedl do našeho bytu, já jsem tou dobou odjížděla za Miluškou do Ameriky. Říkala jsem mu, aby ten velký byt vyměnil za dva malé, že mi stačí cokoliv malého, kde bude koupelna a kuchyňský kout, jen abych tam byla sama. Handrkovali jsme se přes oceán, protože on zase říkal, že se v tom bytě při jeho renovaci strašně nadřel a že z toho bytu odejde pouze nohama napřed. Nijak to tenkrát nedopadlo, zůstali jsme všichni i se synem v původním bytě. Syn se oženil a odešel, můj bývalý muž brzy zemřel, a já tam zůstala s jeho druhou manželkou. Chovala se ke mně velmi zdvořile a slušně, ale žádné kamarádky se z nás rozhodně nestaly. Syn pak přes svého tchána sehnal byt, ve kterém dnes žiji. Není velký, ale je můj a mám to tu velmi ráda.

K Izraeli jsem nikdy neměla žádný vztah. Nikdy jsem tam nebyla a ani jsem tam nechtěla jet. Sousedství s Palestinou na mne nepůsobilo dobře a měla jsem vždycky dojem, že to nevezme dobrý konec. Nikdy jsem neměla takovou tu touhu tam odejít, jako třeba první manžel mé sestry.

Nechápala jsem sionismus ani ortodoxní Židy. Nemůžu říci, že bych se nezajímala o tamní dění, ale já jsem spíše litovala lidi, kteří do Izraele odjeli, aby měli konečně klid.

V družstvu Igra jsem přesluhovala, nechtělo se mi do důchodu, ale definitivně jsem odešla v roce 1990. Pracovala jsem pak v revizní komisi Tereziánské iniciativy. Rok 1989 jsem nadšeně uvítala. Nikdy jsem nebyla členkou žádné politické strany a už ani nebudu. Moje politické sympatie má pravice. Po revoluci se nám všem nějak změnil život a myslím, že k lepšímu. Moje ekonomická situace se po revoluci také vylepšila, jelikož jsem k důchodu začala dostávat i peníze z Claims Conference. Není to sice žádné bohatství, ale jsou to pravidelné platby, které mi téměř zaplatí bydlení.

Glosář:

[1] Vyšehrad

je historická část Prahy, součást městského obvodu Praha 2. V roce 1991 bylo na Vyšehradě hlášeno k trvalému pobytu 2 052 obyvatel. Vyšehrad leží na výrazné vyvýšenině nad pravým břehem Vltavy. Podle pověstí byl Vyšehrad sídlem kněžny Libuše a prvních přemyslovských knížat; přemyslovské hradiště ve skutečnosti doloženo až z 2. poloviny 10. stol. Po roce 972 byla na Vyšehradě založena Boleslavem II. mincovna. V roce 1003 se za polské okupace Čech na Vyšehradě udržela česká posádka. Od roku 1070 sídlo knížete (od roku 1085 krále) Vratislava II., který nechal vybudovat kamenné hradby s knížecím palácem a založil vyšehradskou kapitolu (probošt kapituly tradičně zastával místo kancléře Království českého). Vyšehrad byl hlavním knížecím sídlem až do konce vlády knížete Soběslava I. v roce 1040. Symbolický význam Vyšehradu jako prvního centra české státnosti zdůraznil Karel IV., který zároveň rozpoznal jeho strategický význam a postavil zde nový královský palác a mohutné opevnění. V letech 1419 – 20 se na Vyšehradě po prohrané bitvě na Vítkově udržela posádka císaře Zikmunda Lucemburského, která byla poražena až 1. 11. 1420 v bitvě pod Vyšehradem při druhém Zikmundově tažení proti Pražanům. Po vítězné bitvě zrušili Pražané kostely i opevnění vůči Praze a Vyšehrad byl opuštěn. V druhé polovině 15. stol. zažil Vyšehrad nové osídlení, avšak po roce 1654 byl Vyšehrad v souvislosti s výstavbou nového barokního opevnění Prahy přestavěn na největší pražskou pevnost. V letech 1741 – 42 byla pevnost okupována Francouzi a v roce 1744 Prusy, v roce 1866 byla zrušena. Od 19. stol. se Vyšehrad stal symbolem slavné české minulosti, inspirujícím české umělce (K. H. Mácha, M. Aleš, B. Smetana aj.). V roce 1860 bylo na bývalém farním hřbitově založeno pohřebiště významných osobností českého národa; dominantou hřbitova je hrobka Slavín z roku 1889. V areálu Vyšehradu jsou zachovány základy baziliky sv. Vavřince z 2. poloviny 11. stol., rotunda sv. Martina z téže doby, kapitulní chrám sv. Petra a Pavla (založen v 2. polovině 11. stol., přestavěn goticky v 13. stol., barokně v 18. stol., regotizován J. Mockerem koncem 19. stol.). Areál je obehán barokními hradbami s pozůstatky gotického opevnění. Vyšehrad se stal Národní kulturní památkou.

[2] Pražský hrad

byl od konce 9. stol. centrum české státnosti, sídlo českých knížat a králů, dvakrát sídlo římskoněmeckých císařů, sídlo prezidentů ČSR, ČSSR, ČSFR a ČR. Hrad byl založen jako přemyslovské hradiště asi v 80. letech 9. stol. knížetem Bořivojem, který sem přesídlil z Levého Hradce a v roce 885 zde založil druhý křesťanský chrám v Čechách, zasvěcený Panně Marii. V roce 920 založil kníže Vratislav další pražský kostel, baziliku sv. Jiří (otonský sloh, přestavěna a rozšířena

v románském slohu, gotické a barokní úpravy), při níž byl asi v roce 973 založen první klášter v Čechách, obsazený členkami benediktinského řádu. Před rokem 929 založena knížetem Václavem románská rotunda sv. Víta; sv. Václav byl v rotundě pohřben a kostel se stal kultovním centrem celé země. V roce 973 založeno při kostele sv. Víta biskupství a sv. Vít se stal biskupským chrámem. Po roce 1041 (za Břetislava I.) byl Pražský hrad obehán zčásti již zděnou hradbou. V letech 1070 – 1140 sídlila některá knížata na Vyšehradě, avšak Pražský hrad nepřestal být hlavním centrem státu. Po roce 1135 za knížete Soběslava I. proběhla rozsáhlá přestavba, při které byl vystavěn kamenný palác. V roce 1085 za krále Vratislava II. dokončena románská přestavba rotundy sv. Víta na baziliku. V druhé polovině 13. stol. za Přemysla II. Otakara byl Pražský hrad rozšířen o západní a východní předpolí a obehán novými hradbami, které navázaly na opevnění právě založené Malé Strany. Proběhlo rozšíření královského paláce. V letech 1306 – 44 zaznamenáváme úpadek. V roce 1344, zejména z iniciativy tehdy ještě královice Karla (Karel IV.), byly položeny v souvislosti s povýšením pražského biskupství na arcibiskupství základy gotické katedrály sv. Víta (architekti Matyáš z Arrasu a P. Parlér) a v následujících letech byl Pražský hrad přestavěn v rozsáhlou a honosnou císařskou rezidenci. Stavební aktivitu přerušily husitské války, po nichž panovníci sídlili do roku 1484 na Starém Městě. Od roku 1484 za Vladislava a Ludvíka Jagellonského proběhla pozdně gotická přestavba hradu vedená B. Riedem (mohutné pozdně gotické opevnění s dělovými baštami Daliborkou a Prašnou věží, nové palácové, tzv. Ludvíkovo křídlo, mohutný trůnní Vladislavský sál, jezdecké schody aj.). V roce 1541 byl Pražský hrad poškozen mohutným požárem, poté za Ferdinanda I. Habsburského proběhla renesanční přestavba obytných prostor, ale i okolí Pražského hradu (založení renesanční zahrady s Královským letohrádkem). Za Rudolfa II. zaznamenal Hrad velký rozkvět; Pražský hrad se podruhé stal centrem císařství. Založena obrazárna, postaven nový palác se Španělským sálem, nové konírny a další budovy. Po roce 1620 další úpadek Pražského hradu; jeho význam vzrostl až za Marie Terezie v druhé polovině 18. stol., kdy architekt N. Pacassi přestavěl hrad ve střídavém pozdně barokním stylu zhruba do současné podoby. Od 17. stol. v areálu Pražského hradu tzv. parazitní zástavba provizorních přístřeší, jejímž pozůstatkem je dnešní Zlatá ulička. V druhé polovině 19. stol. dostavba chrámu sv. Víta (slavnostně otevřen 1929). Po roce 1918 proběhla úprava Pražského hradu na sídlo prezidenta republiky (architekt J. Plečnik). Pražský hrad je Národní kulturní památkou.

[3] Škoda (podnik)

podnik vyrábějící auta. Koncem 19. století zahájil výrobu motocyklů, 1905 začaly vyrábět auta. Od roku 1925 je používáno jméno Škoda. I přes omezení socialistického státu Škoda pronikla na mezinárodní trhy.

[4] Sokol

jedna z nejznámějších českých organizací, která byla založena v roce 1862 jako první tělovýchovná organizace v rakousko-uherské monarchii. Největší rozkvět zažila mezi světovými válkami, kdy počet jejích členů přesáhl 1 milion. Sokol sehrál klíčovou roli při národním odporu vůči Rakousko-Uhersku, nacistické okupaci a komunistickému režimu, i když byl právě během první světové války, za nacistické okupace a komunisty po roce 1948 zakázán. Obnoven byl v roce 1990.

[5] Vyloučení Židů z protektorátních škol

ministerstvo školství v Protektorátu Čechy a Morava vydalo v roce 1940 dekret, který zakazoval židovským dětem od školního roku 1940/41 nastoupit do českých veřejných či soukromých škol a ti, kteří již chodili do školy, byli z ní vyloučeni. Po roce 1942 bylo židovským dětem zakázáno navštěvovat i židovské školy a kurzy organizované židovskou komunitou.

[6] Protižidovské zákony v Protektorátu Čechy a Morava

po německé okupaci Čech a Moravy byla postupně zaváděna protižidovská legislativa. Židé nesměli chodit na veřejná místa, tj. parky, divadla, kina, koupaliště atd. Byli vyloučeni ze všech profesních asociací a nemohli být veřejnosti sloužící osoby. Nesměli navštěvovat německé a české školy, později jim byly zakázány i soukromé hodiny. Židé nesměli opouštět svá obydlí po 20. hodině. Mohli nakupovat jen mezi 15. - 17. hodinou. Mohli cestovat jen v oddělených částech prostředků veřejné dopravy. Byly jim zkonfiskovány telefony a rádia. Bez povolení se nesměli přestěhovat. Od roku 1941 museli nosit žlutou hvězdu.

[7] Zrzavý Jan

český malíř, grafik, ilustrátor a scénograf; významný představitel české výtvarné avantgardy nastupující začátkem 20. stol. Studoval na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. Zakládající člen skupiny Sursum, člen Spolku výtvarných umělců Mánes, Tvrdošíjných, Umělecké besedy, Sdružení českých umělců grafiků Hollar. Ve 20. letech podnikal cesty do Itálie, Belgie, pobýval ve Francii. První etapa tvorby (Údolí smutku, Nokturno, Zátíší s konvalinkami, Utrpení) je charakteristická spojením českého secesního symbolismu a expresionismu s prvky kubismu. Ovlivněn B. Kubištou, J. Váchalem, inspirován italskou renesancí, zejména Raffaelem a Leonardem. Po 1. světové válce jeho tvorba vyústila ve formální harmonizaci obrazu a typický abstrahující lyrický a snově měkký tvar (Melancholie, Přítelkyně). V druhé etapě tvorby (od 20. let 20. stol.) se věnoval převážně krajinomalbě (Camaret, San Marco v noci, San Marco ve dne, Ostravské haldy), v níž vytvořil malířskou metaforu pocitu splynutí s přírodními silami harmonie, klidu, trvání. Od poloviny 30. let opouštěl pastelově poetický kolorit ve prospěch sytější barvy. Za 2. světové války se v jeho krajinách objevovala osudovost a baladičnost (Via Appia), vedle motivu smrti však i naděje (Benátské zátíší). Pro celou tvorbu bylo příznačné setrvávání u jednoho motivu (zejména motiv Kleopatry). zrzavý byl rovněž významným ilustrátorem (K. H. Mácha Máj, K. J. Erben Kytice) a scénografem (A. Dvořák Armida).

[8] Terezín

malé pevnostní město, které bylo v době existence Protektorátu Čechy a Morava přeměněno v ghetto, řízené SS (Schutzstaffel, Ochranný oddíl). Židé byli z Terezína transportováni do různých vyhlazovacích táborů. Čeští četníci byli využíváni k hlídání ghetta. Židé však s jejich pomocí mohli udržovat kontakty s okolním světem. Navzdory zákazům vzdělávání se v ghettu konala pravidelná výuka. V roce 1943 se rozšířily zprávy o tom, co se děje v nacistických koncentračních táborech, a proto se Němci rozhodli Terezín přetvořit na vzorové židovské osídlení s fiktivními obchody, školou, bankou atd. Do Terezína pozvali na kontrolu komisi Mezinárodního červeného kříže.

[10] V září 1943 bylo z terezínského ghetta do Osvětimi-Birkenau ve dvou transportech deportováno 5 tisíc vězňů, kterým se narozdíl od dřívějších transportů dostalo

nebývalých "privilegií"

při příjezdu neprocházeli obvyklou selekcí a nedošlo také k rozdělení rodin do různých sekcí tábora - proto "rodinný" tábor. K "privilegiím" patřilo i to, že terezínští vězňové nebyli při příjezdu podrobeni ponižujícímu rituálu vyholení hlavy a že děti směly přes den pobývat na dětském bloku. V prosinci 1943 a v květnu 1944 pak v několika velkých transportech z Terezína přijelo dalších 12 500 vězňů, kteří byli umístěni v rodinném táboře. Zatímco první transporty byly výhradně složeny z vězňů, kteří do Terezína přišli z českých zemí, v pozdějších transportech pocházela zhruba polovina deportovaných z Německa, Rakouska či Nizozemí. V rodinném táboře, označovaném v Birkenau jako sekce BIIb, vězňové živořili na úzkém zabláceném pruhu obklopeném plotem nabitým elektrinou, trpěli hladem, zimou, vyčerpáním, nemocemi a špatnými hygienickými podmínkami. Úmrtnost zde ostatně nebyla o nic menší než jinde v Osvětimi. Děti směly přes den pobývat na dětském bloku, kde se s vychovateli vedenými charismatickým Fredy Hirschem věnovaly improvizované výuce a hram. Nebývalá "privilegia", jichž se vězňům rodinného tábora dostalo, byla pro členy osvětimského odbojového hnutí naprostou záhadou. Po nějaké době se jim však podařilo odhalit, že na osobních dokumentech vězňů stojí zkratka "SB" a doba 6 měsíců. "SB" - "Sonderbehandlung", česky "zvláštní zacházení" - znamenalo v nacistickém žargonu krycí označení pro popravu bez rozsudku, v Osvětimi zpravidla smrt v plynových komorách. Přesně po šesti měsících pobytu bylo všem dosud žijícím vězňům, kteří byli do Osvětimi deportováni v září 1943, oznámeno, že budou přemístěni do "pracovního tábora Heydebreck". Místo do tohoto fiktivního lágru však nákladáky s vězni zaměřily směrem k osvětimským plynovým komorám, kde byli v noci z 8. na 9. března 1944 bez selekce zavražděni. Podle několika svědectví zpívali před smrtí v osvětimských plynových komorách jako znak vzdoru československou hymnu, hatikvu (židovskou hymnu) a internacionálu. Členové osvětimské odbojové organizace varovali Fredyho Hirsche a další vězně rodinného tábora před jejich hrozícím zavražděním a vyzývali je k povstání - na přípravu a organizaci ozbrojeného odporu však nezbývalo dost času. Fredy Hirsch, od něhož se očekávalo vedení povstání, pak zemřel na předávkování prášky na uklidnění - pravděpodobně spáchal sebevraždu. Zbýlí vězňové rodinného tábora žili od této chvíle ve stálých obavách, že je po šesti měsících čeká stejný osud. Počátkem července 1944 se tyto obavy potvrdily: narozdíl od března však vězňové procházeli selekcí a část z nich byla předtím poslána na práci do jiných koncentračních táborů. Šťastnou náhodou se podařilo přesvědčit Mengeleho, aby provedl selekci chlapců z dětského bloku - části z nich se nakonec podařilo dožít osvobození. V rodinném táboře zbylo zhruba 6-7 tisíc vězňů, kteří byli mezi 10. a 12. červencem 1944 během dvou nocí zavražděni. Ze 17 500 vězňů rodinného tábora přežilo pouhých 1294. Dodnes není zcela zřejmé, proč organizátoři "konečného řešení" rodinný tábor i s jeho na osvětimské poměry neobvyklými "privilegii" vytvořili - jen aby jej po několika měsících zase zlikvidovali. Zřejmé je pouze to, že tato podivuhodná akce souvisela s nacistickými snahami maskovat genocidu Židů před vnějším světem a s návštěvou komise Mezinárodního výboru Červeného kříže v Terezíně, pro niž terezínské velitelství SS nařídilo ghetto speciálně zkrášlit. Delegátovi Červeného kříže pak terezínská komandantura SS předváděla "Potěmkinovu vesnici", která měla jen málo společného s krutou terezínskou realitou. Vězňům rodinného tábora bylo několik dní před jejich zavražděním nařízeno napsat svým terezínským příbuzným postdatované korespondenční lístky z "pracovního tábora" Birkenau. Terezínští vězňové tak měli před návštěvou komisaře Červeného kříže získat falešnou představu, že jejich rodiče, děti či sourozenci v Birkenau jsou v pořádku a především naživu. Někteří historici se též domnívají, že rodinný tábor měl sloužit pro podobnou zmanipulovanou návštěvu Mezinárodního výboru Červeného kříže - tentokrát v Osvětimi. Likvidace rodinného tábora

8. března a 10.-12. července 1944 představuje největší hromadné vraždy československých občanů v době druhé světové války.

[11] Únor 1948

komunistické převzetí moci v Československu, které se pak stalo jedním ze sovětských satelitů ve východní Evropě. Státní aparát byl centralizovaný pod vedením Komunistické strany Československa (KSČ). Soukromé vlastnictví v hospodářství bylo zakázáno a vše bylo podřízeno centrálnímu plánování. Politická opozice a disent byli pronásledováni.

[12] Charta 77

manifest vydaný v lednu 1977 pod názvem Charta 77, který požadoval po československé vládě naplňování jejích zákonů v oblasti lidských, politických, občanských a kulturních práv v Československu. Tento dokument se poprvé objevil v západoněmeckých novinách a byl podepsán 200 Čechoslováky reprezentující různá zaměstnání, politickorientaci a náboženství. Do poloviny 80. let byla podepsána přibližně 1 200 lidmi. Vládní postihy proti těmto lidem zahrnovaly propuštění ze zaměstnání, znemožnění jejich dětem studovat, nucený exil, ztráta občanství, zatčení.

[13] Komunistické strana Československa

byla založena roku 1921 v důsledku roztržky v sociálně demokratické straně. Po vstupu Sovětského svazu do druhé světové války komunistická strana zahájila v protektorátu odbojové akce a díky tomu získala u veřejnosti jistou popularitu po roce 1945. Po komunistickém převratu v roce 1948 vládla komunistická strana v Československu čtyřicet let. V 50. letech ve straně probíhaly čistky a boj proti "nepříteli uvnitř". Neshody uvnitř strany vedly k dočasnému uvolnění v podobě tzv. Pražského jara v roce 1967, které však bylo ukončeno okupací Československa sovětskými a spřátelenými vojsky Varšavské smlouvy. Poté následovalo období normalizace. Vláda komunistického režimu byla ukončena Sametovou revolucí v listopadu 1989.

[14] Slánského proces

V letech 1948-49 československá vláda spolu se Sovětským svazem podporovala myšlenku založení státu Izrael. Později se však Stalinův zájem obrátil na arabské státy a komunisté museli vyvrátit podezření, že podporovali Izrael dodávkami zbraní. Sovětské vedení oznámilo, že dodávky zbraní do Izraele byly akcí sionistů v Československu. Každý Žid v Československu byl automaticky považován za sionistu. Roku 1952 na základě vykonstruovaného procesu bylo 14 obžalovaných (z toho 11 byli Židé) spolu s Rudolfem Slánským, prvním tajemníkem komunistické strany, bylo uznáno vinnými. Poprava se konala 3. prosince 1952. Později komunistická strana připustila chyby při procesu a odsouzení byli rehabilitováni společensky i legálně v roce 1963.

[15] Pražské jaro

období demokratických reforem v Československu, od ledna do srpna 1968. Reformní politici byli tajně zvoleni do vedoucích funkcí KSČ: Josef Smrkovský se stal předsedou národního shromáždění a Oldřich Černík předsedou vlády. Významnou osobou reforem byl Alexandr Dubček, generální tajemník ústředního výboru komunistické strany Československa (ÚV KSČ). V květnu 1968 ÚV KSČ

přijal akční program, který vymezil novou cestu k socialismu a sliboval ekonomické a politické reformy. 21. března 1968 na setkání zástupců SSSR, Maďarska, Polska, Bulharska, NDR a Československa v Drážďanech bylo Československo upozorněno, že jeho směřování je nežádoucí. V noci 20. srpna 1968 sovětská vojska spolu s vojsky Varšavské smlouvy podnikly invazi do Československa. Následně byl podepsán Moskevský protokol, který ukončil demokratizační proces a byl zahájen normalizační proces.

[16] Sametová revoluce

známá též pod pojmem “listopadové události” označující období mezi 17. listopadem a 29. prosincem 1989, které vyvrcholily v pád komunistického režimu. V listopadu vznikla hnutí Občanské fórum a Veřejnost proti násilí. 10. prosince byla vytvořena vláda Národního usmíření, která zahájila demokratické reformy. 29. prosince byl zvolen prezidentem Václav Havel. V červnu 1990 se konaly první demokratické volby od roku 1948.